

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

StV@eduskunta.fi

Viite: VNS 2/2024 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025—2028

Asia: Vanhusasiavaltuutetun lausunto

Vanhusasiavaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka lakisääteisenä tehtävänä on edistää ikääntyneiden ihmisten asemaa ja heidän oikeuksiensa toteutumista. Vanhusasiavaltuutettu seuraa lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa ja arvioi niiden vaikutuksia ikääntyneisiin.

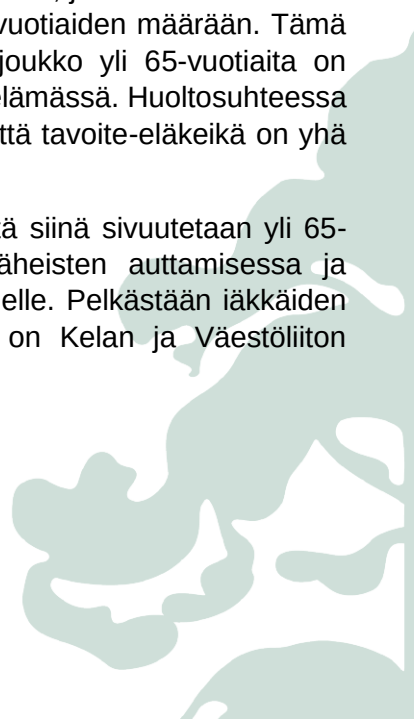
Suomessa on Tilastokeskuksen mukaan noin 1,3 miljoonaa yli 65-vuotiaista. Heistä yli 75-vuotiaita on noin 601 000 ja yli 85-vuotiaista yli 159 000. Yli 95 vuotta täyttäneitä on lähes 12 000 ja yli 100-vuotiaita noin 1 100. Iäkkäiden ihmisten osuus Suomen väestöstä on suuri ja kasvaa edelleen.

Vanhusasiavaltuutettu on korostanut lausunnoissaan eduskunnalle ja valtioneuvostolle kaikkein pienituloisimpien, vaikeasti sairaiden ja toimintakyvyltään heikentyneiden ikääntyneiden ihmisten heikkoa asemaa ja siitä johtuvaa monien ongelmien samanaikaista kasautumista heille. Jos heidän taloudellista tilannettaan heikennetään entisestään poliittisilla päätöksillä, rikotaan heidän perusoikeuttaan välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Yhtä tärkeää on varmistaa, ettei poliittisilla päätöksillä kasvateta kaikkein pienituloisimpien ikääntyneiden määrää. Tarkastelemme selontekoa tästä näkökulmasta.

Huoltosuhde -käsitettä uudistettava

Valtiontalouden tarkastelussa käytetään huoltosuhde -käsitettä, jolla viitataan alle 15-vuotiaiden ja yli 65-vuotiaiden määrään suhteessa 16-64-vuotiaiden määrään. Tämä tarkastelu sivuuttaa kokonaan sen, että yhä suurempi joukko yli 65-vuotiaita on työelämässä ja sitäkin suurempi joukko haluaisi jatkaa työelämässä. Huoltosuhteessa käytettävää ikärajaa olisi syytä pohtia myös siitä syystä, että tavoite-eläkeikä on yhä korkeampi.

Huoltosuhde-käsitteen suurempana ongelmana on se, että siinä sivuutetaan yli 65-vuotiaiden erittäin mittavat panokset yhteiskunnassa läheisten auttamisessa ja hoidossa, joilla on suuri merkitys yhteiskunnan tuottavuudelle. Pelkästään iäkkäiden tuottaman omaishoidon sekä lastenlasten hoidon arvo on Kelan ja Väestöliiton laskelmien perusteella vähintään 1,5 miljardia euroa.

Vaikeimmassa asemassa olevien iäkkäiden perusoikeuksien toteutuminen turvattava

Vanhusasiavaltuutetun keskeisin huomio valtiontalouden suunnitelmasta koskee kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien ikääntyvien perusoikeuksien turvaamista. Kyse on välttämättömästä toimeentulosta ja huolenpidosta sekä asumisen ja riittävien sosiaali- ja terveyspalveluiden turvaamisesta heille.

Vuonna 2020 yli viidennes 63–85-vuotiaista kertoi kokevansa vaikeuksia tavanomaisten menojen kattamisessa ja 18 prosentille ei jäänyt rahaa välttämättömien menojen jälkeen, selviää Eläketurvakeskuksen tutkimuksesta. Toimeentulovaikeuksia oli eniten pienituloisimmilla sekä iäkkäillä, joilla oli paljon terveyskuluja.

Valtioneuvoston selvitys osoitti, että kääntyneiden maksuhäiriöt ovat viime vuosina lisääntyneet ja erityisesti iäkkäiden naisten velkaantuminen ja ulosottovelat kasvaneet.

Vanhusasiavaltuutettu on saanut yhteydenottoja, joissa pienituloiset iäkkäät kertovat tinkivänsä lääkkeistä, hoitotarvikkeista sekä terveyspalveluiden käytöstä. Pienituloisilla iäkkäillä on harvoin mahdollisuutta parantaa toimeentuloaan. Huono taloudellinen tilanne aiheuttaa usein syrjään jäämistä ja yksinäisyyttä. Ihmisarvoinen vanhuus jää toteutumatta, jos toimeentulo ei riitä välttämättömiin kuluihin, kuten ruokaan, asumiseen, liikkumiseen ja terveysmenoihin.

Ikääntyneiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kulmakivi on turvata kaikkein pienituloisimpien eläkeläisten välttämätön toimeentulo. Kansaneläkkeiden ja takuueläkkeiden riittävän tason ohella kyse on koko sosiaaliturvasta, mukaan lukien asiakas- ja potilasmaksut. Leikkaukset sosiaaliturvaan vuosina 2023–2024 vaikeuttavat kaikkein pienituloisimpien ikääntyneiden tilannetta.

Nyt suunnitelluissa leikkauksissa ja muissa säästötoimissa tulee huomioida pienituloiset ikääntyneet erityisryhmänä ja arvioida päätösten vaikutuksia heihin. Valtiontalouden suunnitelma herättää vakavan huolen siitä, että lukuisat suunnitellut toimet yhdessä kasautuvat pienituloisimmille, pitkäaikaissairaille ja toimintakyvyltään heikentyneille iäkkäille. Lisäksi riskinä on se, että ilman digitaitoja olevien asema heikkenee entisestään, kun sähköisistä palveluista suunnitellaan pääkanavaa myös sosiaali- ja terveyspalveluissa.

STM hallinnonalalle kohdennettavat säästöt voivat kasautua iäkkäistä kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin

Hyvinvointialueiden rahoituksen niukkuus on jo nyt aiheuttanut sen, että palveluiden saatavuus on heikentynyt. Tämä heikennys kohdentuu pääosin iäkkäisiin kansalaisiin, sillä he ovat suurin perusterveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden (ml. ikääntyneiden palvelut) käyttäjäryhmä. Nyt suunnitellut lisäleikkaukset hyvinvointialueiden rahoitukseen ja palveluiden saatavuuden heikennykset hoitotakuuaikojen pidentämisen myötä tulevat todennäköisesti heikentämään iäkkäiden kansalaisten mahdollisuuksia huolehtia omasta terveydestään ja saada siihen tarvittavaa hoitoa. Esimerkiksi suunhoidon hoitotakuuajan pidennyt peräti kuuteen kuukauteen voi siirtää tarpeellisten hammashoidon saamista mutta myös muualla terveydenhuollossa

ja haavoittuvimmassa asemassa olevien iäkkäiden arjessaan saamaansa apuun ja hoitoon.

- Perusterveydenhuollon hoitotakuun pidentäminen saattaa viivästyttää ikääntyneiden lääkärin hoitoon pääsyä, ja edesauttaa sairauksien pahentumista.
- Suunhoidon hoitotakuu piteneminen 4 kuukaudesta 6 kuukauteen tulee todennäköisesti heikentämään iäkkäiden suun terveyttä.
- Sosiaalihuollon palveluvalikoiman rajaamisesta tarvitaan enemmän tietoa ennen kuin sen vaikutuksia ikääntyneisiin voidaan arvioida.
- Asiakasmaksujen korottaminen vaikeuttaa pienituloisimpien ja paljon palveluja tarvitsevien ikääntyneiden toimeentuloa. SOSTE:n viime vuonna tehdyn selvityksen mukaan ulosottoon päätyykin erityisesti sosiaali- ja terveystalvelujen asiakasmaksuja.

Muita huomioita

Selonteossa on useita huomioita julkisten palveluiden tehostamisen tarpeista. Kela ja SOSTE ovat tehneet aloitteen sosiaaliturvaan liittyvästä etuusehdotuksen käyttöönotosta. Se tarkoittaisi, että esimerkiksi tuloihin, terveyteen, toimintakykyyn ja sosiaali- ja terveysmenoihin liittyvän rekisteritiedon sekä Kelalle annettujen tietojen perusteella voitaisiin tehdä päätös henkilölle kuuluvista etuuksista. Hallitusohjelmaan on kirjattu julkisten palveluiden tuottavuuden nostamisen tarpeet ja teknologian parempi hyödyntäminen. Etuusehdotuksen toimeenpano olisi merkittävä keino tehostaa julkisten palveluiden tuottavuutta ja samalla etuusehdotus vahvistaisi sitä, että iäkkäät saisivat sen sosiaaliturvan, johon heillä on oikeus voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti.

Monien eri säästötoimenpiteiden kohdistuessa paljon eri sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tarvitseviin iäkkäisiin ihmisiin, tulee muutoksia valmisteltaessa laatia ikävaikutusten arviointi. Esimerkiksi asiakasmaksuja nostettaessa tulee arvioida sen aiheuttamat vaikutukset muun tuen tarpeen kasvuun. **Vanhusasiavaltuutettu pitää erittäin tärkeänä kokonaisarvioinnin tekemistä sen selvittämiseksi, miten säästötoimet tulevat vaikuttamaan varsinkin kaikkein heikoimmassa sosioekonomisessa asemassa olevien iäkkäiden ihmisten selviytymiseen.**

Helsingissä, toukokuun 14 päivänä 2024

Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo

Erityisasiantuntija Päivi Ahosola

Erityisasiantuntija Marjut Vuorela

